

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

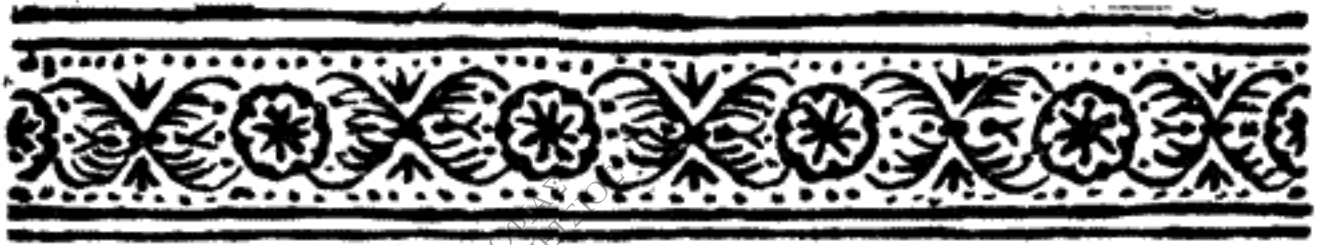
ΤΟΜΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ—ΙΟΥΝΙΟΣ

1930

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^Α, ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ", — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ, 50
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Γ.Δ της Κ.ρ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Ο ΣΠΕΓΚΛΕΡ ΚΑΙ Η ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ (*)

Κάθε άνθρωπος λοιπόν είναι κλεισμένος μέσα στον ώριμο πολιτισμό στον οποίο γεννήθηκε, και φυλακισμένος μέσα στη δύναμη των συμβόλων του. Κινείται, ντώνεται, παντρεύεται, στοχάζεται, δημιουργεί, αγαπά, πιστεύει, μέσα στις φόρμες που ο πολιτισμός αυτός έδημιούργησε και που μόνο για αυτόν είναι νοητές και αληθινές. Και όταν ακόμη νομίζει πως αισθάνεται και καταλαβαίνει έναν ξένο ή καλύτερο πολιτισμό, δεν κάνει άλλο παρά να μεταφράζει τα εξωτερικά σημάδια που αυτός μάς άφησε, σε περιεχόμενα της δικής του ψυχικότητας. Σημασίες δε μεταφέρονται, λέει ο Spengler. Και η μετάφραση αυτή, η καλύτερα η θεμελιακή αυτή παρεξήγηση δεν επεκτείνεται μόνο στην τέχνη ή την γλώσσα ή τη θρησκεία ή οποιαδήποτε άλλη μονωμένη έκδηλωση ενός πολιτισμού· άγκαλιάζει όλες ανεξαιρέτως τις πνευματικές, πολιτικές, θρησκευτικές, οικονομικές, ήθικες και όποιες άλλες εκδηλώσεις· ακόμη και τα πιο χεροπιαστά πράγματα, που φαίνεται ότι επέζησαν ακριβώς αυτούσια από τις πιο αρχαίες εποχές, δεν είναι τίποτ' άλλο παρά νεκρά σύμβολα, κάτω από τα όποια έβλάσαμε εκάστοτε διαφορετικό περιεχόμενο που προέρχεται από τη βασικά διαφορετική ψυχικότητα κάθε πολιτισμού.

Το νόμισμα π. χ. για να φέρω ένα από τα άκρότατα παραδείγματα που μεταχειρίζεται ο Spengler, ή χρυσή λίρα με το στέμμα και τη σφραγίδα του Κράτους. έχει σε μάς τελείως διαφορετικό ρόλο από το αρχαίο νόμισμα, που παρίστανε μόνο του το χρήμα, το έχειν του ανθρώπου που το κρα-

τούσε· σήμερα δεν είναι παρά μια ψεύτικη απομίμηση της πρώτης εκείνης λειτουργίας του στην οικονομική ζωή· δεν παριστάνει αυτό καθ' έαυτο τίποτα, είναι μια συναλλαγματική, μια υπόμνηση για τις δυνατότητες της ανταλλαγής· απόδειξη ότι η τιμή του ανεβοκατεβαίνει στο χρηματιστήριο, και ότι κανείς δεν εξεγείρεται όταν η αξία σε άργυρο των άσημένιων μικρών κερμάτων έλαττώνεται στο μισό ή και λιγότερο.

Αφού αυτό συμβαίνει σε τόσο χεροπιαστά πράγματα, τί να πούμε για το Δίκαιο, που μδλο που λέγεται ακόμη ρωμαϊκό, έχει μεταβληθή ολοτελώς τρεις φορές ως προς το περιεχόμενό του, χωρίς ν' αναφέρωμε τις διάφορες βαθμίδες που διέτρεξε μέσα στην εξέλιξη ενός, του ίδιου πολιτισμού, και που υπερασπίζει με τη δύναμή του σήμερα δικαιώματα π. χ. πνευματικής ιδιοκτησίας ή δυναμικά μερίδια σε άνυπαρκτες ακόμη άνώνυμες εταιρείες, πράγματα που θα ήταν άδύνατο να διαχθούν υπό την έννοια του Ρωμαϊκού res, για την υπεράσπιση του όποιου δημιουργήθηκε; "Η τί να πούμε για τις θρησκείες που μεταφέρονται ως δόγμα και λατρεία από τον ένα λαό και πολιτισμό στον άλλο, και φαίνονται πως περνούν αναλλοίωτες μέσ' από τους αιώνες, ενώ κάθε φορά σκεπάζουν τελείως διαφορετικά ψυχικά περιεχόμενα; "Ο Κινέζος Βουδιστής της σημερινής εποχής δεν διαφέρει από τους πρώτους όπαδούς του Γκαοντάμα Σιντάρια το 500 π.Χ. λιγότερο απ' ό,τι διέφερε ένας άριστοκράτης καρδινάλιος της Αναγέννησης από τους έβραίους ψαράδες που ακολούθησαν το Χριστό, με την έλπίδα ότι θα φέρει επί γής τη βασιλεία των ουρανών, δηλαδή την προσωπική του κυβέρνηση, και θα τους απαλλάξει έτσι και από τις πιέ-

(*) Συνέχεια από το προηγούμενο.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΞΥΛΟΓΡΑΦΙΑ

σεις των Ρωμαίων και από τις υπεροπτικές αξιώσεις των φρισιτών. Κι' ακόμη μπορούμε να αισθανθούμε έμεις, οι σημερινές Ευρωπαίες, την Ίνδη γυναίκα που περιγράφει ο Tagore στο «Βανάζιο», αυτή και που πήγε να πεθάνει από τη ντροπή της μόνο με την υποψία πως έδωσε στον κόσμο να πιστέψει ότι αγαπούσε τον άντρα της για τα προσωπικά του χαρίσματα και όχι αποκλειστικά γιατί ήταν σύζυγός της, εύλογημένος από τις άγιες τελετές της βραχμаниκής θρησκείας; Σε πόσους εύθυμους και ξεδιάντροπους υπαινιγμούς δε δίνει ακόμη άφορμή ή μωαμεθανική πολυγαμία, ενώ είναι βέβαιο πως στην καθαρή της μορφή δεν ξυπνούσε, παρά αισθήματα ή τελείως φυσικά ή γεμάτα δέος και ταπεινοσύνη;

Θά μπορούσα να πολλαπλασιάσω τα παραδείγματα χιλιάδες φορές, και πραγματικά ο Spengler δίνει άπειρα, για να δείξει ότι κάθε πολιτισμός είναι αυτοτελής και τόσο ξένος ψυχικά προς όλους τους άλλους, και παλαιότερους και συγχρόνους του, όσο τουλάχιστο, και στο επίπεδο των ειδικά ανθρωπινων αισθημάτων, καθένας από μας είναι απομονωμένος από τους συνανθρώπους του στη χαρά ή στην απέλπισία του. Κ' εκεί ακόμα που νομίζαμε ότι ο ένας πολιτισμός δανείζεται από τον άλλο ή υφίσταται την επίδρασή του, δεν κάνει άλλο παρά να διαλέγει, μέσ' από τα άπειρα στοιχεία, εκείνα που παρεξηγμένα και πάλι, του χρειάζονται για να βγάλει στο φως τα δικά του σύμβολα, να ξετυλίξει τη δική του ψυχή. Γράφονται πολλά

γιὰ τὶς ἐπιδράσεις τοῦ ἑνὸς πολιτισμοῦ ἐπ' ἄνω στὸν ἄλλο, γιὰ τὴν Αἰγυπτιακὴ τέχνη π. χ. ποὺ ἐχειραγώγησε τὴν Ἑλληνικὴν, στὰ πρῶτα τῆς βήματα, ἢ γιὰ τὸ ἀθάνατο ἑλληνικὸ δράμα ποὺ ἀνεβίωσε στὸ Γαλλικὸ κλασικισμό, καὶ ἄλλα τέτοια· ὅλ' αὐτὰ εἶναι στάλῃθεια χονδροειδεῖς προσωποποιήσεις, μυθικὲς ὀντότητες ποὺ δὲν ὑπάρχουν παρὰ μόνο ὡς ἐξωτερικὰ σημάδια.

Γιατί δὲν γράφει κανεὶς, παρατηρεῖ πολὺ σωστά ὁ Spengler, γιὰ τὶς ἐπιδράσεις ποὺ δὲν ἐγίναν; γιατί πέθανε ἡ ἀρχαία μουσικὴ, τὰ ποιητικὰ μέτρα, οἱ ἀρχιτεκτονικὲς ἀναλογίαι; γιατί οἱ Ἕλληνες δὲν πῆραν ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους τὶς μούμιες, τὴν πυραμίδα, τὸν ὀβελίσκο, τὰ ἱερογλυφικά;—Γιατί, στάλῃθεια, ὁ ἕνας πολιτισμὸς δὲν ἐπιζῆ στὸν ἄλλο, δὲν ὑπάρχει μιὰ ἀδιάκοπη γραμμὴ στὴν ἐξέλιξη, ποὺ εἴτε νᾶνεθαίνει συνεχῶς καὶ μὲ ἀγῶνες πρὸς ἕνα φανταστικὸ τελικὸ στάδιο, εἴτε νᾶ προχωρεῖ σὺν κῶμα, εἴτε καὶ νᾶ ἐπιστρέφει αἰώνια στὰ ἴδια χνάρια μιᾶς πανάρχαιας ζωῆς. Οἱ πολιτισμοὶ εἶναι ὄργανισμοί, ψυχές, ποὺ γεννιοῦνται, μεγαλώνουν καὶ πεθαίνουν, ὁ καθένας μακρὰ καὶ ἄσχετα ἀπὸ τὸν ἄλλον, ἄσκοπα καὶ ἀτελείωτες φορές· ὁ καθένας εἶναι ἀσύγκριτος πρὸς τοὺς ἄλλους, οὔτε καλύτερος, οὔτε χειρότερος, οὔτε λιγότερο ἢ περισσότερο ἀληθινός. Καὶ γενικὰ οἱ κατηγορίαι αὐτὲς εἶναι δημιουργήματα τῆς διανόησης ποὺ ξεκόλλησε ἀπὸ τὸ ἑνστικτό, ἀπὸ τὸ ρυθμὸ τῆς μοίρας, ἀπὸ τὸ ὀρμέφυτο, μέσα στὸ αἷμα. Καλὸς καὶ κακός, ἀληθινός ἢ ψεύτικος εἶναι ἔννοιαι ποὺ ἰσχύουν μόνο μέσα στὰ ὅρια ἑνὸς καὶ τοῦ ἴδιου πολιτισμοῦ· δὲν ὑπάρχουν αἰώνιαι ἀλήθειαι, οὔτε αἰώνιαι ἀρχαί, οὔτε αἰώνιαι ὁμορφίαι. Ὁ καλλιτέχνης ἢ ὁ σοφὸς δὲν εὕρισκεται μπροστὰ στὶς δύο ἀντίθετες πιθανότητες, νᾶ δημιουργήσῃ μόνο γιὰ τὴν ἐποχὴν του ἢ γιὰ τὴν αἰωνιότητα, ἀλλὰ ἢ γιὰ τὴν ἐποχὴν του ἢ γιὰ ποτέ, γιὰ τὸ τίποτα.

Γιατί, θὰ τὸ καταλάβετε ἤδη, γιὰ τὸ Spengler, δὲν ὑπάγονται στὴν ἀκατάλυτη δύναμη τοῦ χρόνου μόνο τὰ φαινόμενα ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα κ' ἐμεῖς εἴμαστε διατεθειμένοι νᾶ παραδεχτοῦμε κάποιο προσκαιρινὸ χαρακτηρισμό, μάλιστα ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐμπειρία τῆς γρήγορης ἐναλλαγῆς ποὺ μᾶς ἔδωσαν τὰ τελευταῖα χρόνια, — ἡ τέχνη δηλαδὴ ἢ τὰ πολιτεύματα ἢ ἡ κοινὴ γνώμη ἢ οἱ ἰδέαι γιὰ τὴ γυναῖκα κλπ.— ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκδηλώσεις

ποὺ θεωροῦμε πὶδ ἀνεξάρτητες καὶ αἰώνιαι, τὰ ἱερά μας τὸ τέμ, ἡ φιλοσοφία, ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ ἠθικὴ, ἀκόμα καὶ τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰ ἀπαράγραπτα δίκαια τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἀνθρωπιστικῆς δικαιοσύνης. Κάθε ἐποχὴ μεγάλου πολιτισμοῦ ἔχει τὴν ἐπιστήμην τῆς, τὴν τέχνην τῆς, τὴν ἠθικὴν τῆς. Καὶ οἱ ἀρνητικὲς ἀκόμη ἰδέαι καὶ κριτικὲς ποὺ ξεφυτρώνουν στὴν ὕστερην ἐποχὴν, στὸν ἐκπολιτισμὸν, ἔχουν τὴ ρίζαν τους καὶ τὴ μορφήν τους προσδιορισμένη αὐστηρὰ ἀπὸ τὰ θετικὰ σύμβολα τῆς μεγάλης ἐποχῆς ποὺ προηγῆθηκε· μέσ' ἀπὸ τὸ παραλήρημα τοῦ Nietzsche, μέσ' ἀπὸ τὴ βλασφημία τῶν ρωμαντικῶν, Μέσ' ἀπὸ τὴν κριτικὴν τοῦ Renan, διαφαίνονται ζωηρότατες οἱ γραμμὲς ποὺ ἐχάραξε ἡ γοιθικὴ θρησκευτικὸτητα. Ὅπως εἶπαμε, καὶ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ φιλοσοφία εἶναι ἀποτελέσματα ἢ καλύτερα σύμβολα τῆς ψυχικότητος ἑνὸς ὀρισμένου πολιτισμοῦ.

Δὲν ὑπάρχουν λοιπὸν τὰ ἀφηρημένα αὐτὰ κατασκευάσματα ποὺ ὀνομάζομε ἡ φυσικὴ, ἡ ἀστρονομία, ἡ χημεία, καὶ ποὺ φανταζόμεστε ὅτι προοδεύουν μέσ' ἀπ' ὅλες τὶς ἐποχὰς καὶ τοὺς πολιτισμοὺς, ἀλλοτε γρηγορώτερα καὶ ἄλλοτε πὶδ ἀργά, ἀλλὰ πάντα πλουτιζόμενα μὲ καινούργιαι γνώσεις καὶ μὲ γενικώτερους καὶ ἀσφαλέστερους νόμους· ὑπάρχει μόν, ἡ φυσικὴ τοῦ ἀρχαίου ἢ τοῦ αἰγυπτιακοῦ ἢ τοῦ ἀραβικοῦ ἢ τοῦ νεωτέρου εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ ὁ Spengler τὸν ὀνομάζει φυσικὸν ὑπάρχουν φυσικὲς, ἀστρονομίαι, μαθηματικὲς ἐπιστήμαι πολλές, ἄσχετες καὶ ἀσύγκριτες μεταξὺ τους, χωρὶς καλύτερες καὶ χειρότερες· ἢ καλύτερα, ὑπάρχει ἐκάστοτε καὶ στὸ πλαίσιο κάθε πολιτισμοῦ μιὰ ἐπιστήμη στὸ κάθε εἶδος, ποὺ αὐξάνεται σύμφωνα μὲ τὶς γενικὲς γραμμὲς τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ καὶ πεθαίνει μαζί του, γιατί οἱ πρῶτες τῆς ἔννοιαι, οἱ ἀνεπίδεκτες ἀρχαί τῆς καὶ ἡ μεταφυσικὴ τῆς εἶναι ἀκατανόητες στοὺς ἀνθρώπους ἐποιοῦδήποτε ἄλλου συνόλου. Ἐπομένως ἡ φυσικὴ ἢ τὰ μαθηματικὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων δὲν ὑπάρχουν πιά, ἔχουν πεθάνει μαζί μὲ τὴ θρησκείαν τους, τὴν ἠθικὴν τους καὶ τὴν πολιτικὴν ἢ κοινωνικὴν τους διαίρεση. Ἄν σκεφθοῦμε λιγάκι καὶ συγκεντρωθοῦμε στὸν ἑαυτὸν μας, θὰ ἴδοῦμε ὅτι τᾶλλα τὰ παραδεχόμενα σχετικά εὐκολώτερα, ἀλλὰ ὅτι ἐπαναστατοῦμε ὅσο γιὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν φιλοσοφίαν· καὶ αὐτὸ θὰ τὸ

έξηγουσε ο Spengler από το ότι η έπιστήμη και η φιλοσοφία είναι σήμερα οί πίστεις του διανοητικού εξέλιγμένου ανθρώπου που είναι ο σημερινός Εύρωπαίος, οί τελευταίοι μας δογματικοί φανατισμοί στους οποίους ίσως εφαρμόζεται το *Credo via absurdum* της μεσαιωνικής μυστικότητας. Πόσοι από κείνους που πιστεύουν ακράδαντα στη διατήρηση της ενέργειας, έχουν καθαρή επίγνωση της σημασίας του νόμου και των φαινομένων από τα όποια συνάγεται; "Αν λοιπόν κάθε άνθρωπος είναι προσδιορισμένος στην κοσμοθεωρία και βιοθεωρία του από το σύνολο του πολιτισμού μέσα στον όποιο γεννήθηκε, είναι ακόμη περισσότερο περιορισμένος από τη βαθμίδα που διατρέχει: ο πολιτισμός αυτός, γιατί είναι αποτέλεσμα της εξέλιξης του και δεν μπορεί να γυρίσει πίσω, όπως ο άνδρας δεν μπορεί να ξαναγίνει παιδί.

Δέν μας είναι λοιπόν δυνατό σήμερα να έχομε ή να ξαναποκτήσουμε τεχνητά τη νοοτροπία και την ψυχική προσαρμογή του μεσαιωνικού (πόση ή των φεουδαλικών υπηκόων του, όπως δέν ήταν δυνατό σ' ένα στωϊκό ή επικούρειο του 2ου αιώνου π. Χ. να αισθανθεί τον ένθουσιασμό των Μακραθωνομάχων ή τη δεισιδαιμονία των παλιών Αθηναίων για το Κυλώνειο άγος. Σε κάθε βαθμίδα του πολιτισμού υπάρχει ώρισμένος τύπος ανθρώπου, που την εκφράζει με πληρότητα και που βρίσκεται έπομένως σε πρόσφορο έδαφος για ν' αναπτύξει την προσωπικότητά του και να εκφρασθεί ολοκληρωτικά. Οί άλλοι, ιδίως οί τύποι που αποβλέπουν με νοσταλγία προς περασμένα μεγαλεία, είναι ασύγχρονοι, άπραγματοποίητοι και άνωφελες. Ο Spengler δέν τους αφήνει καν την παρηγοριά και το καταφύγιο του αιώνιου κύρους του ιδανικού τους: ένα ιδανικό ή είναι πραγματοποιήσιμο τώρα ή στο άμεσο μέλλον, ή δέν είναι ποτέ. Όταν ο πολιτισμός μέσα στον όποιο γεννήθηκε θάχει πεθάνει, δέν θά είναι καν νοητό το περιεχόμενό του. Αλλά υπάρχουν και ασύγχρονα επαγγέλματα και τρόποι ζωής: σήμερα ένας φιλόσοφος καθαρά θεωρητικός, που χάνεται σε λεπτόλογες διακρίσεις έννοιών που έπαψαν πια να συγκινούν όπωσδήποτε, ή ένας μυστικόπαθος ιερέας, ή ένας σωθινιστής πολιτικός που υποστηρίζει το βασιλέα του ως έλεφ Θεού μονάρχη, είναι ήδη κάτι χωρίς απήχηση και

προκαλεί άθελά μας το χαμόγελο. Ο Spengler δέν το παρουσιάζει αυτό ως καλύτερο ή χειρότερο: είναι πεπεισμένος ότι είναι γεγονός, και προς τα γεγονότα πρέπει να προσχρυστούμε ή να λυώσουμε κάτω από την πίεση τους: άλλη διέξοδος δέν υπάρχει.

"Αν οί πολιτισμοί είναι έτσι έρμητικά κλεισμένοι ο ένας από τον άλλο, αντίθετα οί εκδηλώσεις ένός πολιτισμού συγγενεύουν σενά αναμεταξύ τους χωρίς, όπως είπαμε, να είναι ή μία αίτια της άλλης: όλες είναι συνηχητημένες, γιατί όλες εκφράζουν ως σύμβολα τη μία πηγή τους, την ψυχή του πολιτισμού. Η σχέση τους δέν φαίνεται με την πρώτη ματιά, όχι μόνο γιατί δέν τις μελετούν στο βαθύτερό τους νόημα παρά μόνο στην έξωτερική τους εμφάνιση, αλλά και γιατί ή σημερινή διαίρεση των έπιστημών σε ειδιότητες φράζει ίσα ίσα το δρόμο σε μια τέτοια κατανόηση. Πολλές εκδηλώσεις πολιτισμού είναι συνέχεια ή μία της άλλης, ένω είναι κομματοσμένες σε τμήματα που ανήκουν το καθένα σε άλλη ειδική έπιστήμη. Π.χ. τους άπολογητές και τον "Αγ. Αυγουστίνο τους μελετούν και τους σχολιάζουν οί έλληνοιστές φιλόλογοι, ένω τα σύγχρονα άραματικά, περσικά και μαζδαϊκά κείμενα τα καταπιάνονται οί φιλόλογοι των λεγομένων ανατολικών γλωσσών: και όμως αυτά έπρεπε να εξετάζωνται μαζί. Ο σημερινός κριτικός της μουσικής δέν ξέρει τίποτα από μαθηματικά, ένω ή βαθύτερη έννοια της νεώτερης μουσικής διαφωτίζεται μόνο από τις βασικές έννοιες των μαθηματικών, τις συντεταγμένες, τις συνηχητησεις και τον άπειροστικό λογισμό. Αλλά σε μια ώρισμένη μορφή των μαθηματικών αντιστοιχεί άλλη επίσης ώρισμένη μουσική, γλυπτική, άστρονομία, φιλοσοφία και οικονομική όργάνωση. Στην αρχαία πολιτεία, στην Πόλιν, δέν μπορούσε ν' αναπτυχθεί άλλη από την Εύκλείδειο γεωμετρία, ούτε να δημιουργηθεί συμφωνική και ένορχηστρωμένη μουσική, ούτε σκοτεινές άψιδωτές εκκλησίες, ούτε το πλανητικό σύστημα του Κοπέρνικου: άπόδειξη ότι ή ιδέα για κάτι τέτοιο ("Αρίσταρχος) άπορρίφθηκε μόλις ξεμύτισε.

Τα σύγχρονα λοιπόν φαινόμενα δέν τα καταλαβαίνομε στη βαθύτερη συνοχή τους, γιατί δέν ξέρομε να τα μελετήσωμε: η μορφολογία της Ιστορίας δέν αναπτύχθη-

κε ἀκόμα· ἡ τέλεια, ἡ ἰδανική τῆς κατὰστατη θὰ ἦταν ὅταν θάφτανε ν' ἀνακατομομή, ὅπως ἡ βιολογία ἀπὸ ἓνα σαγάγι δλόκληρο τὸ ζῶο, μιὰ δλόκληρη ἐποχή, τὴν ὑπόστασις ἑνὸς ἀγνωστοῦ ὡς τότε πολιτισμοῦ ἀπὸ μιὰ μόνο χαρακτηριστικῆ τῆς ἐκδήλωσις. Τότε ἡ ἱστορία δὲν θὰ ἦταν πιά νεκρὸ στίβημα ἀσκόπων γνώσεων, ἀλλὰ «ζωντανὴ φύσις», ὅπως λέει ὁ Goethe. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἀνάλογα φαινόμενα διαφόρων πολιτισμῶν δὲν μποροῦν νὰ μελετηθοῦν μὲ τὸν τρόπο πού εἰδικευόμεστε καὶ χωρίζομε μὲ ἀδιαπέραστα φράγματα τῆ μιὰ μάθησις ἀπὸ τὴν ἄλλη. Πολλές φορές μᾶς πλανεῦσιν οἱ λέξεις καὶ προσκολλοῦμε σ' αὐτὲς τὸ νόημα πού θάπρεπε ν' ἀναζητήσωμε ἀπὸ τὴν ἀμεση θεώρησις ἢ μελέτη Λέμε π.χ. Ἱστορία τῆς Γλυπτικῆς καὶ περιλαβαίνομε μέσα σ' αὐτὴν τὸ Φειδία, τὸ Μιχαήλ Ἄγγελο καὶ τὸ Rodin. Εἶναι ἀνάλογα φαινόμενα ἡ γλυπτικὴ τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς καὶ τῆς δικῆς μας; Μὲ κανένα τρόπο. Ἀνάλογες εἶναι δύο ἐκδηλώσεις σὲ δυὸ διάφορες ἐποχές. Ἔταν ἐκφράζομε μὲ τὴν ἴδια ἰνησιότητα, εἰλικρίνεια καὶ δύναμη τῆ χαρακτηριστικῆ στάσις τοῦ πολιτισμοῦ ἐκείνου πρὸς τὴ ζωὴ καὶ τὸν κόσμον, ὅταν παίζομε τὸν ἴδιο ρόλο, ὅταν ἔχουν τὴν ἴδια σημασίαν ὡς σύμβολα ἀπέναντι τῆς βασικῆς ψυχικότητις τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ τὸ καθένα.

Ἀνάλογα φαινόμενα μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρχαία γλυπτικὴ, ἡ νεώτερη ἐνορχηστρωμένη μουσικὴ καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν γοθικῶν μητροπόλεων, ἢ τὸ ἀρχαῖο δράμα καὶ ἡ ζωγραφικὴ τῆς Δύσις μὲ τὴ βαθεῖα προοπτικὴ, ἢ ἀκόμη ἡ ἀρχαία ρητορικὴ καὶ ἡ σημερινὴ δημοσιογραφία, ἢ ὁ ἀρχαῖος μῦθος μὲ τὴ σημερινὴ βιογραφία. Πολλές ἀναλογίαι πού θεωροῦμε ὡς αὐτονόητες, πολλοὶ παραλληλισμοὶ πού ἐπήρασαν πιά τὴ θέσις τους ὡς κοινὸς τόπος τῆς ἀπὸ καθέδρας διδασκαλίας, ἀποδεικνύονται μὲ τὴ βαθύτερη αὐτὴ ἐξέτασις ὡς ἐπιπόλαιοι, ἀνόητοι καὶ παραπλανητικοί. Πόσες φορές δὲν ἀκούσαμε νὰ συγκρίνομε τὸ Βούδα μὲ τὸ Χριστὸ καὶ νὰ παραλληλίζομε τὸν ἱστορικὸ τους ρόλο! Κι' ὅμως, γιὰ τὸν Spengler, ἡ θέσις τους εἶναι τελείως διαφορετικὴ. Ὁ Χριστὸς βρῖσκειται στὴν ἀρχὴ ἑνὸς πολιτισμοῦ, στὸ ξύπνημα μιᾶς νέας ψυχῆς, ἐνῶ ὁ Βούδας ἀποτελεῖται μὲ γλυκεῖα κούρασις,

μὲ τὴν ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ ἀπὸ κάθε μεταφυσικῆ, μιὰ ἐποχὴ δράσις καὶ ἀνθησις· πρέπει ἐπομένως νὰ παραβληθῆ πρὸς τὸ στωϊκισμὸ τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς καί, πρᾶμα πού ἐκπλήττει τὴν πρώτη στιγμὴ, πρὸς τὸν ἠθικολόγο σοσιαλισμὸ, τίς διεθνικὰ καὶ εἰρημιστικὰ τάσεις καὶ τὰ λοιπὰ fetich τῆς ἐποχῆς μας, πού δὲν ἔχουν ἐπομένως καμιά σχέση πρὸς τὸ εὐαγγέλιον. Τὰνάλογα αὐτὰ φαινόμενα τὰ ὀνομάζει ὁ Spengler καὶ «σύγχρονα» (πάντα σὲ εἰσαγωγικὰ) γιὰτὶ ἀντιπροσωπεύουν τὴν ἴδια φάσις στὴ χρονικὴ ἐξέλιξις κάθε πολιτισμοῦ.

Παίρνω μερικὸς ἀπὸ τοὺς ἀπομακρυσμένους αὐτοὺς συγχρονισμοὺς χωρὶς ἀνάληψιν καὶ λεπτομερῆ σχόλια, πού δὲν ἐπιτρέπουν τὰ στενὰ ὄρια μιᾶς διήλεξις: «Σύγχρονοι» εἶναι ὁ Πυθαγόρας καὶ ὁ Καρτέσιος, ὁ Μωάμεθ καὶ οἱ Πουριτανοί, οἱ σοφιστὲς καὶ οἱ ρασιοναλιστὲς τῆς ἐγκυκλοπαιδείας, ὁ Εὐκλείδης καὶ ὁ Gauss, οἱ ὄρφυκοὶ καὶ ὁ Λούθηρος, ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Κάντ. Βλέπομε πόσο πλούσιες ἀπόψεις παρουσιάζονται ἔτσι στὴν ἱστορικὴ ἐρευνα. Εἶναι δυνατὸ σ' ἓναν ἀνθρώπον νὰ μελετήσῃ τόσα ἑτερόκλητα ἐπίπεδα σκέψης καὶ δράσις; Ὁ Spengler δίνει μόνο ἓνα προσχέδιο νὰ ποῦμε τοῦ νέου αὐτοῦ ἱστορικοῦ χάρτη, πού εἶναι χρέος καὶ δημιουργικὴ δουλειὰ τῆς ἐποχῆς μας νὰ ἐπεξεργασθῆι· ὁ ἴδιος εἶναι τρομερὰ μελετημένος καὶ ἀνασταίνει μὲ νέο τρόπο στὴν ἐποχὴ μας τὰ καθολικὰ ἐκεῖνα πνεύματα (Universalgeist) πού παρήγαγε ὁ 16ος καὶ 17ος αἰώνας, καὶ πού νομίζομε σήμερον ἀδύνατο νὰ υπάρξουν ἐξ αἰτίας τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας στὴν ἐποχὴ μας. Στὰ ἐπίπεδα πού μπόρεσα κάπως νὰ τὸν παρακολουθῆσω, ὅπως στὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ φιλολογία, στὴν Κρητομηκοναϊκὴ τέχνη, στὴ νεώτερη μουσικὴ κλ. εἶναι ἐνήμερος τῶν τελευταίων ἐρευνῶν καὶ στηρίζεται στὶς σημαντικώτερες αὐθεντίαι καὶ πηγές. Ξέρει καὶ δὲν ἐξαντλεῖ τὸ θέμα τοῦ πού περιλαβαίνει σχεδὸν δλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα ἐφόσον μπῆκε καὶ ἔδρασε στὴν ἱστορικὴ ζωὴ. Σὲ πολλὰ σημεῖα δίνει νόξεις καὶ υποβάλλει σχέδια γιὰ δέκα τοὺλάχιστο μελλοντικὰ δυνατὰ ἐρευνῶν, πού ἀξίζει τὸν κόπον ἢ καθεμιά τους ν' ἀπασχολῆσαι μιὰ δλόκληρη ζωὴ εὐσυνείδητου ἐρευνητῆ. Ξέρει ἀκόμη μὲ τραγικὴ ἐπίγνωσις

πώς οι μελέτες του αυτές και οι νέες απόψεις που φέρνει στην εξέταση του ιστορικού γίγνεσθαι, επιβάλλονται βέβαια, κατά τη γνώμη του τουλάχιστο, στη συνείδηση του σημερινού ανθρώπου που βρίσκεται στην εκπολιτιστική περίοδο του φραουτικού πολιτισμού, αλλά πώς δεν είναι περισσότερο «αληθινές» από άλλες ανάλογες ή «σύγχρονες» απόψεις σε άλλους πολιτισμούς, και πώς ή ιστορία με τη σημασία που της δίνουμε σήμερα, υπάρχει μόνο για μας, και θα πάψει να είναι κανονική όταν ο σημερινός πολιτισμός εκπνεύσει, όπως δεν θα μπορούσε να την καταλάβει ένας αρχαίος Έλληνας ή ένας Ινδός.

Στην άλλη διάλεξη θα ιδούμε πώς εφαρμόζονται οι απόψεις αυτές στην εξέλιξη των τουλάχιστο πολιτισμών που γνωρίζουμε κάπως καλύτερα από τους άλλους, και που ονομάζει με συμβολικά ονόματα Απολλωνικό (αρχαίο ελληνικό) Μυχικό (αραβικό και μεσαιωνικό) και Φραουτικό (το νεότερο πολιτισμό της δυτικής Ευρώπης), και πώς η πολιτική και κοινωνική διάρθρωση ακολουθεί και στους τρεις ανάλογες γραμμές, κι' ακόμα πώς δικαιολογείται από τα πράγματα κι' από τις απόψεις αυτές ο τίτλος του βιβλίου του «Ο ξεπεσμός της Δύσης» και οι απειροδότης του προβλέψεις.

Δεν υπάρχουν, όμως, ή μάλλον δεν υπήρ-

(Η Β' διάλεξη στο ερχόμενο.)

ΕΛΛΗ ΛΑΜΠΡΙΔΗ

ξαν μόνο αυτοί οι τρεις πολιτισμοί: πλήθος άλλοι, όπως ο Αιγυπτιακός, ο Ινδικός, ο Κινεζικός, ο Μεξικανικός, έζησαν και έσθησαν αφήνοντας σημάδια στο πέρασμά τους, που μόνο άτελα καταλαβαίνουμε και γνωρίζουμε: πλήθος άλλοι χάθηκαν για πάντα. Σε άτελειωτη σειρά, μέσα στο σκοτάδι της ύπαρξης της μόνο ζωικής, απομονωμένες και σιωπηλές, γεννιούνται κι' ανθίζουν μέσα σε περιορισμένο χρονικό διάστημα, βαδίζοντας προς τον αναπόφευκτο θάνατο, οι ψυχές των πολιτισμών άσκοπα, ακατάλυτα, μοιραία. Απέχονται στην εικόνα αυτή δε χωράει διαλεκτική συζήτηση, παρά μόνο αποδοχή ή απόρριψη. Και σ' εκείνον όμως που θα την απορρίξει, σφίγγοντας τα βλέφαρά του για να μην την ιδεί, θάχρηται άθελα μπρος στα μάτια του, αν την έχει κάποτε νιώσει, σε στιγμές που θα ξατράφτει μπροστά του ή ματαιότητα και ή πίκρα κάθε προσπάθειας.

Για κείνους όμως που θα κοιτάξουν με όρμη νεανική να καρπωθούν το λίγο περιθώριο που τους αφήνει, για κείνους που θάχουν το θάρρος να ριχτούν, οδηγημένοι απ' αυτήν, σε μια συγχρονισμένη δημιουργία με την πεποίθηση πως θα είναι εφήμερη, για κείνους που θ' αντλήσουν δύναμη ακριβώς από την πίκρα της γνώσης αυτής, για κείνους ή εικόνα αυτή θα είναι αληθινή. Στα χέρια και στο νοού τους την παραδίνω.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΙΝ ΤΗΣ ΟΜΑΔΟΣ "ΤΕΧΝΗ",

ΕΥΘ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ :
ΝΕΙΛΟΣ

ΚΑ Χ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΥ-ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΥ :
ΤΟ ΛΙΧΝΙΣΜΑ